

ФІЛОСОФІЯ ЕТНОКУЛЬТУРИ ТА НАУКОВІ СТРАТЕГІЇ ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЄДНОСТІ УКРАЇНИ

Колесник О.С.
Чернігів

Колесник О.С. Філософія етнокультури та наукові стратегії збереження національної єдності України / О. С. Колесник // Сіверянський літопис. 2008, № 1 – С. 142-145.

Конференція з такою назвою відбулася в травні 2007 р. в Чернігові відповідно до програми міжнародного фестивалю мистецтв „Поліське коло”.

Для нормального існування будь-якої держави конче необхідна свідомість її громадян. В наш час посилення глобалізації пошуки власних етнокультурних коренів стають одним з засобів подолання кризи самоідентифікації, яка загрожує багатьом націям. Недарма культура другої половини ХХ ст. відмічена пошуками історичної та міфопоетичної ідентичності, особливо помітними у випадках націй, які мають складну історію колоніальної експлуатації та/ або дискримінації. Посилення інтересу до власних етнічних особливостей, яке є закономірною реакцією на загрозу розмивання та розчинення нації, може приймати різні форми – від спроб створення національного міфу в мистецтві до зростання націоналістичних тенденцій у політиці. При цьому слід приймати до уваги, що сам термін „націоналізм” об’єднує декілька відмінних ідеологічних типів, починаючи від ліберального, який визнає рівність усіх націй в їхньому праві на самовизначення, і закінчуючи небезпечним експансіоністським типом. Свідоме чи несвідоме ігнорування цих відмінностей нерідко приводить до непорозумінь в тих випадках, коли намагаються дати однозначно позитивну чи негативну оцінку „націоналізму взагалі”, при цьому маючи не увазі чи не протилежні речі.

Шляхи самоідентифікації кожного народу залежать від сполучення історичних та цивілізаційних факторів, які створюють неповторний візерунок етнічних, культурних, релігійних та соціальних стосунків в межах держави та за її кордонами. Відповідно, стратегії, які продемонстрували свою успішність в одній країні, не обов’язково будуть працювати в інших умовах. Проте, вивчення світового досвіду та застосування кращих зразків є необхідним.

Саме в такому всесвітньому контексті слід розглядати боротьбу за соборність України, яка, на жаль не закінчилася з оголошенням незалежності. Специфіка України визначається довгою історією бездержавності, в результаті чого територія проживання етнічних українців була поділена між двома імперіями, які до того ж, відносяться до різних цивілізаційних кіл. Проте саме той факт, що в таких гранично несприятливих умовах українці зберігали свою самосвідомість, мову, традиції, культурну ідентичність, розуміння спільної спадщини та спільного майбутнього, наочно демонструє стійкість етносу та національної ідеї. За сторіччя розколотості українці не втратили відчуття єдності мешканців Право- та Лівобережжя, і не злилися з іншими націями. Саме це треба пам’ятати, щоб визначити зважений курс країни, підтримуючи нормальні стосунки з усіма ближніми та дальніми сусідами, але не забуваючи власні стратегічні інтереси.

Другою проблемою України є багатонаціональність та поліконфесійність, причому стосунки народів, які проживають на території нашої держави не завжди були простими та однозначними. За минулі віки у кожного з етносів були свої досягнення, так само як і свої гріхи. Проте зараз найважливіше пам’ятати про те, що всі ми живемо на одній землі, і всім треба вчитися жити мирно. Те саме стосується конфесійної ситуації: представникам різних релігій слід краще знати, розуміти, поважати один одного. Вирішити всі проблеми та нейтралізувати усі суперечностей неможливо. І все ж таки просвітництво має своє значення хоча б для того, щоб громадський діяч або приватна особа усвідомлювали з чим

саме вони мають справу, що приймають, а що відкидають, а не критикували замість опонента карикатуру на нього.

Для того, щоб зрозуміти самого себе, так само як і Іншого поруч з собою, слід зрозуміти культуру, яка є одним з визначних факторів існування особи та етносу. Саме поняття „культури”, попри свою інтуїтивну зрозумілість, постійно ухиляється від остаточної раціоналізації, в результаті маючи сотні визначень. Отже, до осягнення цього феномену може наблизитися тільки комплексне вивчення з залученням досягнень не тільки культурології та філософії, а й усіх гуманітарних дисциплін.

Саме такому самоусвідомленню культури була присвячена друга традиційна міжнародна науково-теоретична конференція „Філософія етнокультури та наукові стратегії збереження національної єдності України”.

Унікальність конференції визначалася тим, що вона проходила в рамках міжнародного фольклорного фестивалю мистецтв „Поліське коло”, приуроченого до Дня Європи. Саме така організаційна специфіка наочно продемонструвала зв'язок живого буття культури та її теоретичного осмислення. Навіть на самій конференції доповіді чергувалися, а інколи і доповнювалися виступами музикантів та співаків, читанням віршів, презентаціями образотворчого мистецтва, художньої та навчальної літератури.

Перший тематичний блок був присвячений визначенню ментальних основ української нації. В контексті дослідження основних універсальїй культури були підняті такі теми як: значення етнічної самоідентифікації українців (Є.І. Андрос), архетипи та універсальїй української культури (В.А. Личковах, О.Г. Черниш, А.В.Царенок), етнекологічний вимір нації (М.М.Кисельов), ставлення до природи у східнохристиянській традиції (Столяр М.Б.). Осмисленню спадщини філософів Чернігівського філософського кола, П.Куліша та О.Довженка були присвячені виступи А.І.Кожуховської, С.Т. Мащенко, В.І. Пуліної та О.О. Чорного. Різні аспекти значення фольклору (пісня, народний костюм в контексті етнофестивалів та сучасної високої моди) в самоусвідомленні нації розкривали доповіді А.О.Кулик, М.М. Мусій та Г.О. Соколової.

Теоретичні проблеми, підняті на конференції, стосувалися здебільшого питання толерантності, яка повинна визначати стосунки між культурами, етносами та конфесіями. Різницю у сутності та наслідках гомогенної та гетерогенної свободи висвітлила Т.М. Куликова; психологічний зміст проблеми відмінності, яка повинна з джерела агресії перетворитися на фактор розширення поля людської свободи розкрила Н.Б. Катруца. Про практичне втілення принципів толерантності розповіли начальник відділу в справах релігії Чернігівської обласної державної адміністрації В.М. Молочко та віце-президент Єврейської ради України С.Г. Бельман, які підкреслили, що в міжконфесійних стосунках потрібні вивчення позицій представників інших традицій, та пошуки спільного, а не відмінного між ними, адже всі релігії засуджують ксенофобію та нетерпимість.

Одним з головних засобів такого ознайомлення зі спільним та відмінним у „своїх” та „чужих” традиціях є педагогіка та просвіта. Про різні стратегії цілеспрямованого формування високої культури виступили Т.В. Андрійчук (необхідність обмеження ринкового фундаменталізму), О.С. Колесник (холістична освітня програма Grandma's Stories Ltd, однією з цілей якої є демонстрація історичної єдності Європи) В.М. Малиневська та В.М. Суховерський (про столітні традиції культурно-мистецької освіти на Чернігівщині, які важливо не втратити в наш час).

Круглий стіл, проведений протягом другого дня роботи конференції, продемонстрував значну єдність поглядів учасників на те, що культура повинна підіймати рівень духовних потреб, замість того, щоб пристосовуватися до смаків загалу, беручи за орієнтир лише рейтинги. Отже, треба продумати стратегії популяризації високої культури, в тому числі, етнічної яка є значним чинником єдності народу. Словами одного з учасників: „нація вижила не тому, що козаки за це билися, а тому що завжди залишалася пісня”.

Підсумки конференції були підведені у проєкті звернення до місцевої адміністрації, основними пунктами якого були оголошені:

- необхідність визначення стратегічних напрямків національної та культурної політики;
- сприяння українській мові як засобу повсякденного спілкування при збереженні права на вільне використання інших мов;
- сприяння розповсюдження національного мистецтва засобами масової інформації; доведення української пісні, книжок, кіно, телепрограм до усіх областей держави;
- поширення інформації про культурні здобутки України в Європі та світі;
- забезпечення обміну духовними цінностями між етносами;
- утвердження цінності єдності в освіті та громадському вихованні.

Отже, в час, коли процес творення української політичної нації набуває нових вимірів, національні, етнічні та релігійні відмінності можуть бути джерелом не протистояння, а єдності соборної держави, метою якої є створення не тільки правового суспільства, але й соціуму, якій інтегрує різні народи без втрати їхньої неповторності.

ФІЛОСОФІЯ ЕТНОКУЛЬТУРИ ТА НАУКОВІ СТРАТЕГІЇ ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЄДНОСТІ УКРАЇНИ

Колесник О.С.
Чернігів

Конференція з такою назвою відбулася в травні 2007 р. в Чернігові відповідно до програми міжнародного фестивалю мистецтв „Поліське коло”.

В наш час самовизначення - в тому числі етнічне - населення України конче необхідне для нормального існування нації та держави. Соборність України має розглядатися в загальносвітовому контексті, адже в час посилення тенденцій глобалізації пошуки власних культурних коренів стають одним з засобів подолання кризи самої ідентифікації, яка загрожує багатьом націям. Кожна країна світу має свою історичну та цивілізаційну специфіку, яка визначається неповторністю етнічних, культурних, релігійних тощо стосунків в межах самої держави та за її кордонами. Відповідно, стратегії, вироблені в одній країні не обов'язково будуть працювати в іншій. Проте, вивчення світового досвіду та застосування кращих зразків є необхідним..

Специфіка України визначається довгою історією бездержавності, одним з результатів чого було проживання етнічних українців на території, яка була поділена між двома імперіями, які до того ж, відносяться до різних цивілізаційних кіл.

Але це не розриває українців не дві окремі нації, а навпаки, наочно демонструє їхню єдність.

Проте саме те, факт, що в настільки несприятливих умовах, українці зберігали свою самосвідомість, мові, традиції, культурну ідентичність, усвідомлення спільної спадщини та історичної долі, демонструє стійкість етносу та національної ідеї. Українці – представники нації, яка за сторіччя розколотості не втратила відчуття єдності мешканців Право- та Лівобережжя, яка не злилася з іншими. І зараз саме це треба мати на увазі, щоб зберегти Соборність України.

З такого положення на цивілізаційному розломі впливає відмінності в орієнтації – Захід – Схід – тобто країна повинна визначити свій зважений курс, підтримуючи нормальні стосунки з сусідами, але не забуваючи свої стратегічні інтереси.

Від глобалізації не сховатися. Повернення до старі добрі – для кого добрі? Часи – нема. Треба думати, як не втратити себе в потоці нового, але й не застрягнути в

самоізоляції. Японія, Іспанія. Це питання не нове. Дві протилежні тенденції – злиття, формування нових надспільнот, - і консервація.

Націоналізм – дуже різний. Націоналізм – у часи перемін. Образ життя, простір, контакти, нові заняття, класи, статуси. Ліберального зразку, антиколоніальний, консервативний, експансіоністський – по-різному оцінювати. В залежності від історичної ситуації та менталітету. В 20 ст. у зв'язку з деякою демократизацією – зростання самосвідомості пригноблених націй, пошуки власної сутності, коренів (Рутс) – Білавд, Ханта йо. Міфореалізм – від розуму в Європі, і на основі коренів, в країнах, які не відірвалися. Забужко.

Зрозуміти себе, щоб зрозуміти інших. Об'єднатися – тільки розібравшись. Не не розчленованість, а структура.

Ще одна проблема – міжнаціональні стосунки в багатонаціональних державах. Як будувати такі стосунки, в тому числі серед народів, між якими були конфлікти. Репресовані народи.

Релігійна складова. Хантінгтон - в центрі кожної цивілізації – велика релігія. У всіх свої гріхи у минулому – але всі живемо в одному світі, і треба вчитися жити мирно і не перетворювати теологічні суперечки та розбірки. Краще знати, розуміти, поважати. Це не автоматичне вирішення усіх проблем – адже є дійсно серйозні догматичні та історичні суперечності. Але досить часто буває, що критикують не опонента, а карикатуру на нього, штучно сконструйовану, або традиційну. Толерантність. В Україні не все добре – заполітизовано, та конфлікти всередині конфесій. Страждає імідж – і духовність.

Для того, щоб зрозуміти етнос, треба зрозуміти його культуру. Спосіб існування етносу, те, що його визначає. Зовнішні форми чи сутність.

Культура – складова буття етносу. Не єдина, але дуже важлива – різний ступінь уваги, але не можна відкидати.

Є сотні визначень культури. Культура. Широта розуміння. Культурологія, естетика, етнографія, релігія. Значення слова. Культура і цивілізація – синоніми / антоніми. Шпенглер

Мені найбільше подобається те, що спирається на відношення людини до навколишнього світу: культура – це показник сутнісних сил людини – індивіду, спільноти, людства – на певному етапі її розвитку. Вона проявляється в методах діяльності та результатах. Сам був свідком: викладач нашого історичного факультету питав студентів, скільки ярусів в Антонієвих печерах тощо. А що то були за люди, які копали печери – це його не цікавить. Хочу побажати історикам – і нам, коли ми читаємо на історичному – щоб не просто викладали факти, а намагалися показати, що це були за люди. *Мащенко:*

Саме цьому була присвячена друга традиційна міжнародна **науково-теоретичної** конференція з філософії етнокультури. **ФІЛОСОФІЯ ЕТНОКУЛЬТУРИ ТА НАУКОВІ СТРАТЕГІЇ ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЄДНОСТІ УКРАЇНИ**

Інтернаціональний. Інтернетична конференція. Представники.

Приїздили гості з різних країн. А ті, хто не доїхав, надіслали статті, які були опубліковані.

Можна визначити декілька тематичних блоків. Можна виділити за широтою етнічного – внутрішнє, суто українське, етноси в Україні та зарубіжний контекст

І за змістом. Суто теоретичне та художнє, організаційне просвітницьке тощо.

Цього року унікальність посилена тим. Що йшла у зв'язці з фестивалем „*Поліське коло*”, що демонструвало зв'язок теоретичного осмислення проблем культури, та її живого існування. Не було прецеденту – конференції в рамках фестивалю мистецтв. Вже другий рік проводиться міжнародний фольклорний фестиваль „*Поліське коло*”, приурочений до Дня Європи. Встановлені контакти з представниками Польщі, Латвії, Кореї, Росії, Білорусі. Активізувалися національні товариства: єврейське, польське, грецьке, ромське, які в останні роки стали дуже потужно розвиватися.

Арт-терапія відома з часів Піфагора. Чи може бути терапія суспільства? Демонстрація фото робіт та книжок В. Шеховцевої. Традиції, культури. Музичне училище. Директор. Історія. Спів – ілюстрація. Цитується вірш В. Будьонного.

Величезна значення мають розвідки, які визначають сутність української нації її проходження, культури, ментальності.

Історія українського етносу та його ментальності. Основні універсалії, профанне та сакральне взагалі та в творчості конкретних діячів. Історія. Осмислення. Традиції. Архетипи

Необхідність національної ідентифікації – самосвідомість саме як українців. Ідеї політичної нації та особистісної ідентифікації, яка не базується на національній, виявилися нереальними для здійснення. Держава може відбутися, коли складуться українська етнічна нація та громадянське суспільство. **Андрос Є.І.,**

Зв'язок з екологією. Є дефіцит об'єднуючих ідей в нашому суспільстві. Немає однозначного осмислення нації. Традиційне визначення, яке передбачає спільність мови, культури тощо. Спільні міфи, історична пам'ять – соціально-політичного феномену – до мови і культури. Нація вкорінена в глибині життя. Це – етнекологічний підхід. До нього підходили Гумбольдт та Гердер. Нація – це природно-антропологічне доповнення до суто природного. На Заході зараз активно розвивається біорегіоналізм. Передбачається прив'язаність життя людини до певного регіону, проти масової маргінальності. Його представники не забезпечуватимуть своє життя за рахунок руйнації природи. Глибина екологія та біорегіоналізм можуть стати основою для ідеальної політичної організації, яка спирається на унікальність місцевості та народу. Людські спільноти є соціоприродними. Ми живемо не тільки розумом, а й тілом. Усвідомлення єдності з ландшафтом та єдності роду важливе для самоідентифікації народу та його виходу з проблем. **Кисельов М.М.,**

Філософи звинувачують християнство у запровадженні безжалісності до природи, але для християнина бути вищим – значить слугувати нижчому. Від людини вимагається аскетизм заради служіння природі. Через усі прояви природи людина бачила Божу премудрість, відблиск дійсності, що перевершує цей світ. **Столяр М.Б.**

Архетипи та універсалії. Як сказав П.Куліш – без національної культури неможлива навіть елементарна державність. Національна ідентифікація українців спирається на історико-культурні традиції Київської Русі, часів козацтва, Гетьманщини тощо. Православна релігійна душа виявлялася в різних сферах – в праці, пісні, буднях, війні. І завжди велике значення мало звернення до Трійці та Богоматері. Духовність, яка концентрується в образі матері, можна виводити ще від Magna Mater часів Трипілля. А серед його сакральних цінностей одне з найвищих місць завжди займала Матір Божа як втілення милосердя, любові, церкви. То нехай вона береже Україну, нашу національну єдність. **Личкова В.А. Школа. Черниш О.Г. Царенок А.В.**

Останнім часом все активніше осмислюються регіональні особливості. Наприклад, вже досліджується метафізика Петербурга, Києва, Чернігова. культурні світи Чернігова та Києва – сіверян і полян, чернігівська історія вбувається під сигнатурою Спаса, що не суперечить софійності, а продовжує її.

Конкретне проявлення ментальності в культурі – твори діячів і фольклор. Звернення до досвіду – Мащенко, Чорний, Пуліна

Є прямі паралелі між сучасністю та руїною після Визвольної війни. Треба знати, як наші предки вирішували проблему єдності. Тоді порівнювали Україну з морем, яке рідко буває спокійне. А Баранович – ще й з кривавим морем. Причина цього – панування в людині „древнього Адаму”, якому всього мало і який завжди хоче більшого, і не зупиняється перед індивідуалізмом. За нового Адама перевага повинна віддаватися

духовності. Ними була висловлена ідея об'єднання всіх слов'ян, яка пізніше була продовжена слов'янофілами. Проте вони закликали об'єднуватися на рівноправних умовах. Пізніше в Московії та Польщі об'єднувачі претендували на зверхність. В Україні, ще до Кирило-Мефодіївського братства була ідея добитися самостійності, і вже тоді вільно об'єднатися. **Мащенко С.Т.,**

Потрібна власна соціокультурна основа життєдіяльності. Для цього необхідне ґрунтовне дослідження історико-філософських засад українського суспільства. Філософська думка українського народу виступає як орієнтир для політики, освіти, осмислення науки та техніки. **Чорний О.О.,**

Багато проблем які ми зараз обговорюємо, були підняті Куліша вже в ХІХ ст. Ми прагнемо вивчити перспективи України. Всі релігії єднають загальні цінності, які створюють ойкумену, єдність. Треба знаходити не протиріччя, а спільне. Слід шукати духовність. Малахов подає таке визначення духовності: це – вихід за межі свого буття. Це добре накладається на світобачення Куліша, який вийшов за межі свого буття всім своїм життям, щоб відповісти, що буде далі з українською нацією, куди йти народу. Отже, треба вийти за межі свого буття і в хроно- і в топо-площині. **Пуліна В.І.,**

Відома просвітницька діяльність Довженка, а проблеми освіти та виховання переплітаються з проблематикою цієї конференції. Виховання повинно бути засноване на національних вартостях, стосуватися осмислення національної ідеї, визначення пріоритетів в духовному житті, культурі. Довженко хотів написати твір, де було б втілення ідеалу розвитку суспільства, що поєднує традиції та сучасність. Як і Ушинський, Русова та інші, вважав, що національний характер має розвиватися в національній школі, оскільки мова формує духовність та національний менталітет. **Кожуховська А.І.,**

Пісня пов'язана з духовністю, самоусвідомленням народу. Пісня задовольняє потреби соціуму в підтриманні традицій, вихованні сімейних стосунків, сформуванні світогляду. Її мова, відбиває багатство природи. Пісня виховувала не тільки уяву про красу, але й про комічне, прищеплювала потрібну поведінку, виконувала завдання морального виховання, прищеплення християнських моральних цінностей. Паралель – Конфуцій, який вважав, що народні пісні учать моралі. В піснях сім'я сприймається як святиня. **Кулик А.О.,**

Тема торкається ширшого питання – функціонування народного мистецтва в сучасній культурі. В ХХ фольклорний костюм як народний маргінізується, етнографічний матеріал поступово зникає. Альтернативою є етнофестивалі як синтетично-мистецькі акції. Вони були започатковані в 80-90 в Карпатах на основі релігійних та світських світ. На таких етнофестивалях відбувається активація національної самоідентичності, створення культурного мікропростору, причетності до колективного дійства, отримання нових символічних значень. **Мусій М.М.,**

2004 рік став переломним, коли з'явилася мода на авторський одяг. Їх спонукали до створення нового стилю українського одягу: моделі з елементами стилізації національного костюму отримували перевагу в усіх номінаціях. Він переріс в регіональний театр моди Був створений спільний проект з акторами Молодіжного театру „Театр + мода”, де були моделі, які танцюють, постановка сюжетної п'єси. На Чернігівщині вже створили свій новий театралізований стиль українського дефіле, який треба зберегти. **Соколова Г.О.,**

Теоретичні проблеми толерантності, відмінності. Питання про відмінності. Толерантність – культури, етноси, релігії

Комунітарісти орієнтуються на колективне благо. Холісти чи індивідуалісти – на те, що людина формує благо самостійно, для неї краще виходити зі справжніх намагань. Бьорлін та Фромм писали про розподіл на позитивну та негативну свободу. позитивна свобода зачинає індивіда в певному культурному горизонті, не дає вийти з нього. Негативна – дає обирати краще, поза залежністю від традицій суспільства, в якому він вихований. І позитивна і негативна свобода – це приклади свободи гомогенної, яка

зачинає культурні горизонти – національні, класові, конфесійні. Гетерогенна свобода передбачає нову колективність, де людина розуміє ідеологію як свою, де є справжня солідарність. Таке суспільство не розколеться і буде працювати на суспільне благо. Зараз гомогенність не зберегти силовими методами. Треба думати, як виробити нову стратегію, яка б не привела до світових війн. **Куликова Т.М.,**

Проблема відмінності співзвучна з терпимістю та толерантністю. Людина визначає відмінність між індивідами, процесами та надає їй позитивне чи негативне значення. Це дає можливість вести науковий пошук тощо. Але звідси походить і агресія. З цим пов'язана архетипна діада „свій – чужий”. Пізнання виходить з принципової чутливості до відмінностей та спільного. Це – основа вибору як права людини. Відмінності повинні розширяти поле свободи, але замість цього виникає агресія, яка використовується політично та ідеологічно для нацькування. В психіці людини домінує тенденція знаходження схожості – так простіше, зручніше. Відмінності потребують осмислення, оцінки, а отже – напруги. Отже, на відмінності слід реагувати без роздратування. При цивілізованому підході вони забезпечують культурне багатство. **Катруца Н.Б.,**

І їх практичне застосування – зокрема, в міжконфесійних стосунках.

Релігія. Знання один одного, спільне, а не відмінне

Основна проблема зараз – це виховання серця, моральності, а не тільки забезпечення високих технологій. У нас закінчується становлення поліконфесійного середовища. Треба забезпечити свободу, ефективну співпрацю організацій. Послідовно проводиться принцип свободи совісті. Конфесійна карта еволюціонує. Важливим принципом в цьому стає толерантність. Це – повага, сприйняття та розуміння різноманіття культур та форм самовиявлення людської особистості. В. Соловйов писав, що сутність всеєдності – не запозичити, а зрозуміти чужі форми, морально поєднатися з ним, примиритися по суті. По-божому ставитися до противника. Зрозумівши іншого ми краще зрозуміємо себе. **Молочко В.М, начальник відділу в справах релігії Чернігівської обласної державної адміністрації.**

Загальна мета людства – збереження толерантності, перехід від культури війни до культури миру (декларація ЮНЕСКО, 1995). Для цього потрібне створення ряду механізмів, постійної участі держави, суспільства, особистості. Релігійний діалог – найскладніший, бо всі сторони вважають себе носіями єдиної істини. Але в світі накопичений досвід такого діалогу. Визнання Бога вищим – спільне для всіх монотеїстичних релігій. Це спільне має стати основою для діалогу та комунікації. Адам був один – тобто, в усіх людей спільні предки. Всі релігії засуджують ксенофобію, нетерпимість. Треба пишатися різноманітністю вір. Боротися з нетолерантністю в своїй общині. Адже толерантність – ознака сили. **Бельман С.Г., голова Чернігівської обласної єврейської общини, віце-президент Єврейської ради України**

Педагогіка і просвіта як формування культури взагалі та ознайомлення з різними етносами та своїми.

Проект „Бабусині історії” (Grandma’s Stories Ltd) був створений Валері Вуд-Гейгер та Керролл Наннерлі. була розроблена холістична освітня програма, придатна для самостійного опрацювання дитиною, для вивчення у сім’ї, а також для класної та групової форми навчання. Вона має допомогти дітям вивчити одночасно англійську мову, історію, географію та природничі науки. Однією з цілей проекту було показати те, що Європа навіть у доісторичні часи була пов'язана в єдине ціле численними торговельними та політичними зв'язками. Крім книжкової серії „Бабусині історії” планується набагато ширша неприбуткова освітня програма „Вчися з бабусею”. Її основними завданнями – крім освітніх – є соціальна реклама, спрямована на посилення сімейних цінностей та зв'язків, здорового способу життя, соціальної інтеграції людей усіх віків, станів та національностей, посилення свідомого та відповідального ставлення до громадянських

прав та обов'язків. Значним завданням проекту є сприяння вивченню іноземних мов, а також розумінню різних національних традицій та загальноєвропейської культурної спадщини. Все це створить базу для заснування нових міжнародних організацій, можливо – інтернаціональної школи. **Колесник О.С.,**

Традиції культурно-мистецької освіти на Чернігівщині сходять до Колегіуму, який був заснований І.Максимовичем. Там викладалися нотний спів, був хороший хор, оркестр. Поряд з вільними науками було викладання мистецтв. Установленню і розвитку культури сприяли Глухівська школа, Чернігівська духовна семінарія (існувала до 1919). В ХХ ст. центрами мистецької освіти стали Ніжинське училище тощо. Зараз є необхідність створити мистецький ВНЗ, консолідувати мистецькі сили міста та регіону, звернути увагу на підвищення кваліфікації. **Малиневська В.М.,**

Нам треба проскочити між хуторянством та глобалізацією. Культура – це людський слід в історії та природі, спосіб життя по-людському. Вона чогось варта коли виходить на трансцендентне, абсолютне. А зараз відбувається лише рух вздовж горизонту. Сорос у „Кризі глобального капіталізму” пише, що ринковий фундаменталізм – це більша загроза для відкритого суспільства, ніж будь-яка тоталітарна ідеологія. Ринкові стосунки з економіки переносяться на всі інші – товаром стають совість, переконання. **Андрійчук Т.В.**

Сучасний медіа-простір існує під двома гаслами: настраши мене і насміши мене. Поживи для душі, культури нема. Замість цензури – смаки загалу, рейтинги.

Щоб люди могли щось сприймати на більш високому рівні – їх треба вчити. Потрібне естетичне виховання з дитинства.

Людина прагне до задоволень, але проблема в тому – до задоволень більш чи менш високого роду. Заборони, цензура нічого не дадуть – буде підпільна культура. Треба продумати, які мають бути стратегії, щоб народ вибирав щось більш високе. Велику роль може відіграти мода – зробити модним інтелектуальний стиль життя. Потрібна реклама.

По п'ятницях трудові колективи збираються і танцюють. Але під що? Московська попса та Серюдчка. Чого не йде Білозір, Віктор Павлик тощо? Свідомо роблять, щоб українська пісня не доходила зо Східної України. Нація вижила не тому, що козаки билися, а тому що завжди була пісня.

Ринковість – це зло. Ми не можемо її заборонити, але й не повинні стояти поряд з псевдо-культурою, пускати медіа-ринку в нашу культуру.

Один з французьких прем'єрів років п'ятнадцять тому сказав: так – ринку в економіці, ні – ринку в суспільстві.

підсумки. Треба шукати компроміси, толерантність, спільні методологічні позиції, на собі випробувати взаєморозуміння. Через українську культуру - до єдності, усвідомлення нації Через культуру, зробити привабливим

Зачитаю підготовлений проект звернення нашої конференції до адміністрації.

Процес творення української політичної нації набуває нових вимірів. Є гостра потреба національної самосвідомості, пошуку культурної ідентичності. Національні, етнічні, релігійні відмінності можуть бути джерелом не протистояння, а єдності в єдиній соборній державі. Завдання – створити не тільки правове суспільство, але й унікальний соціум, де історичні долі різних народів інтегруються в різнобарвний букет. Основні пропозиції:

Необхідно визначити стратегічні напрямки національної та культурної політики.

Українська мова повинна стати засобом повсякденного спілкування.

Слід забезпечити право на вільне використання інших мов.

Сприяти розповсюдженню ЗМІ національного мистецтва.

Поширювати наші здобутки в Європі та світі.

Забезпечувати обмін духовними цінностями між етносами.

Утверджувати цінності єдності в освіті та громадському вихованні.

Добавити про роль освіти, мистецької зокрема, для керівництва. Наскільки вона потребує підтримки – щоб було безкоштовне естетичне виховання тощо.

починати з серця, а не з насильства. Переробити телепростір. Довести українські пісні до Луганщини, Миколаївщини тощо. Забезпечити гастролі. Використати інформаційне поле для відслідковування світобачення українства. Болюче питання – українська книга: її вихід за часи незалежності зменшився у десятки разів. Треба зайнятися книгорозповсюдженням. Популяризувати українське кіно, телесеріали. Не нав'язувати українську культуру, а зробити її приємною. Активізувати історичну пам'ять, викладання мови в вузах. Тому треба зберегти соборність та повернути національну самоідентифікацію.

ФІЛОСОФІЯ ЕТНОКУЛЬТУРИ ТА МОРАЛЬНО-ЕСТЕТИЧНІ СТРАТЕГІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ

Міжнародна наукова конференція під такою назвою відбулася у Чернігові 9-10 червня 2006 року. Вона була організована кафедрою філософії та культурології Чернігівського педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка за сприяння міжнародного фонду „Відродження” та за підтримки Обласного Інституту післядипломної педагогічної освіти. В її роботі брали участь провідні філософи, естетики та культурологи різних регіонів України, а також Росії та Білорусі. В ході конференції був конституйований новий напрям сучасної культурології – філософія етнокультури.

Теми, порушені учасниками конференції, варіювали від найзагальніших, як-то визначення засад етноментальності слов'янських народів до специфікованих естетичних та культурологічних проблем, розробка яких слугує основою наступних теоретичних узагальнень для розвитку філософії етнокультури.

Особливу цікавість викликали виступи, присвячені специфіці національного світовідношення. З українського боку це була доповідь доктора філософських наук, професора **В.А. Личковаха** „Український сакрум: світовідношення як святovidношення”, присвячена традиції українства ставитися до світу як до свята. На думку доповідача, проблеми національної ідентифікації та збереження традиційної етнокультури вирішуються зверненням до сфери сакруму. Відтак, нагальним завданням українців, як і представників інших слов'янських народів, є відшукування, осмислення та збереження національного духовно-ціннісного образу світу. Для метарелігійності українства характерним є перетворення світу на свято; недарма слова „світ”, „світло”, „святість” та „свято” в українській мові є однокореневими. Серед сакральних архетипів української культури, крім загальнолюдських, є і національно своєрідні. До останніх, окрім тих, що були виділені С.Кримським, можна додати архетип Дивосаду, який був виявлений Г.Сковородою як “Сад божественних пісень”, де зливаються архетипи землі та неба, а людська душа через любов приходить до правдивого життя.

Аналіз особливостей білоруської ментальності зробив заслужений діяч культури Республіки Білорусь, доктор філософських наук, професор **В.О. Салєєв** у доповіді „*Білоруське світовідчуття та культура*”. На його думку, світоглядна глибина етнічної специфіки є прихованою, і лише опосередковано виявляється в культурі та мистецтві. На ментальність народу значно впливає середовище, у випадку білоруського народу – особливості лісової зони та серединне положення Полоцька як центру білоруської державності між Києвом та Новгородом (вісь: південь – північ) та, починаючи з 14 ст., між Росією та Польщею (вісь: захід – схід). Характерним для білоруської ментальності є відсутність прямого зв’язку між національною та релігійною ідеєю (довге збереження язичництва, нездатність уніатства стати національною церквою). В цілому В.О. Салєєв відзначив відносно невисокий, порівняно з українським, рівень національної самосвідомості, що генетично пов’язано з такими рисами білоруського народу, як врівноваженість, спокій, толерантність, общинне начало, відсутність ідей абсолютизму та месіанства.

Професор **В.І. Поліщук**, доктор філософських наук, директор Центру культурології Нижньовартівського державного гуманітарного університету (Росія) у доповіді „*Ідея та філософія культури*” розповів про специфіку поліетнічного Ханті-Мансійського автономного округу, де особливо гостро стоять питання створення єдиного культурного простору і, водночас, збереження традицій місцевого населення. Заради вирішення цих, та й інших питань, культурологія, на його думку, повинна повернутися до створення та запровадження норм, не обмежуючись лише „культурографічним” описом вже наявних явищ. Отже, діяльність організаторів науки, єдність культури та філософії стають запорукою життя та розвитку культури регіону.

Значний інтерес та жваву дискусію з приводу критеріїв визначення мистецтва та щодо завдань і стану художньої критики викликав виступ завідувача кафедри естетики, естетики та культурології Київського державного університету імені Тараса Шевченка, доктора філософських наук, професора **В.І. Панченко** на тему „*Соціологія мистецтва*”. Основною ідеєю була необхідність розвитку соціології мистецтва заради кращого розуміння теперішньої культурної ситуації, пов’язаної з переходом від індустріального до постіндустріального, від радянського до етнонаціонального, від тоталітарного до демократичного суспільства. В цих нових умовах традиційні естетичні концепції дають неадекватну оцінку сучасної художньої культури. Отже, на думку доповідачки, метою соціології мистецтва є вивчення реального (не музеєфікованого) мистецтва, визначення пов’язаних з ним духовних потреб, смаків, орієнтацій, форм мислення. Саме це дасть можливість позитивного впливу на сучасну культурну ситуацію, та, в кінцевому результаті, на розбудову громадянського суспільства і громадянське самовизначення.

Тему конституюючих напрямів розвитку національної культури продовжив провідний науковий співробітник Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ, доктор філософських наук, професор **В.П. Загороднюк** у

виступі на тему „*Лінійні і поліцентричні моделі розвитку культури і науки*”. В ньому він запропонував ідею розповсюдження накопиченого філософією науки досвіду дослідження феноменів плюралістичності та поліцентризму на розуміння суті сучасної культури. При цьому особливу увагу було привернуто до методологічного доробку Куна, Фейєрабенда та інших постпозитивістів. Щодо перспектив такої гомології, то доповідач провів паралель між пізнавальним анархізмом (у науці) та постмодернізмом (у культурі), які можуть розглядатися не як найвищі досягнення, а як своєрідні „ліки”, за допомогою яких є можливим очищення від застарілого та вихід на більш високий рівень відтворення раціонального та класичного.

Естетична проблематика постмодерної культури була започаткована на окремій сесії доктором філософських наук, професором ЦГО НАН України **М.Ю. Савельєвою** темою „*Естетичний поворот у філософії*”. На думку доповідачки, до відомих етичного та культурологічного поворотів у сучасній філософії можна додати ще й естетичний (при широкому розумінні естетичного в традиціях О.Лосева та А.Канарського). Подібний підхід стає особливо актуальним у зв'язку зі зростанням візуалізації та безпосередньої естетизації постмодерного мислення. При безперечних його перевагах – креативність, здатність швидко обробляти велику кількість інформації, ще наявний і зворотній бік – втрата образної глибини, знецінення слова. Це потребує визначення теоретичних пріоритетів в естетичній науці та розробки відповідного зваженого курсу в освітній практиці.

Значна кількість виступів була присвячена тематиці Постмодерну. Першим з них був виступ доктора філософських наук, професора Києво-Могилянської Академії **О.М. Петрової** „*Чи потрібний Данте Аліґ'єрі мистецтву постмодернізму?*”. На її думку, феномен Данте, так само як Біблія, підкреслює тимчасовість ситуації постмодерну та провокує перехід від некласичної парадигми культури до ситуації “знов-творення”. Водночас творчість Данте за рядом ознак зближується з постмодернізмом. “Тотальний авангардизм” Данте пов'язаний зі специфікою його часу як позаконтекстуальної доби між Середньовіччям та Відродженням. В результаті створюється багатоплановий, невичерпний текст, в якому передбачені такі феномени Новітнього часу, як некласична психологія, квантова фізика, семіотика, урбаністика тощо. Але цілісність, культ моральної та духовної краси протиставляють Данте сучасним постмодерністам з їхніми інтелектуальними іграми. Відтак, Данте буде запитаним при кожному новому “витку духовного ентузіазму”. Свідченням цього є, зокрема, вихід українського перекладу “Божественної Комедії”, проілюстрованої доповідачкою.

Доктор філософських наук, професор Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І.Франка **В.С. Мовчан** виступила з доповіддю „*Тема людини в культурі постмодерну*”. Вона поставила питання взаємодії двох парадигм культури – класичної, яка підіймає людину до духовності, та посткласичної, зорієнтованої на споживацькі цінності. В наш час культура першого типу потребує особливої підтримки. При цьому в культивуванні

вічних цінностей і формуванні громадянської позиції велику роль відіграє навчальний процес, однак скорочення лекцій та семінарів з культурологічних дисциплін веде до девальвації освіти.

Продовжуючи мотив співвідношення класичної та некласичної парадигм, кандидат філософських наук доцент, Чернігівської філії Європейського університету ФІМБ **О.О. Явоненко** розкрив тему „*Культура та раціональність. До питання про досвід неораціональності*”. Жваву дискусію викликав виступ викладачки Чернігівського державного інституту економіки та управління **Н.Є. Доній** „*Трансформація масової культури в часи Постмодерну*”, в якому була розкрита відмінність між масовою та популярною культурою. При обговоренні були висловлені різні погляди щодо здатності масової культури виконувати традиційні ціннісні завдання: розвиток співпереживання, формування ідеалів тощо. Цікавість викликали також проблем походження масової культури, її єдності чи фрагментарності, співвідношення з маргінальною культурою.

Кандидат філософських наук, доцент Національного авіаційного університету **І.В. Богдановський** виступив з доповіддю „*Сюрреалістичний проект нетрадиційного мистецтва як шлях гармонізації людської природи*”. В ній йшлося про те, що головним культуротворчим завданням після Першої Світової Війни було подолання тотального відчуження через прорив до свободи. Цю функцію оптимізування буття взяв на себе авангард. Виступ викликав дискусію про те, наскільки авангарду вдалося виконати взятую місію, і чи не призвів він до протилежних результатів, а відтак, чи не слід замість ідеї “проекту” використати концепт „сюрреалістична утопія”?

Проблеми співвідношення класичного і некласичного в спадщині окремих видатних мислителів розкрили магістранти Східноукраїнського національного університету ім. В.Даля **Ю.Ю. Полулях** („*Проблема онтологічних основ художнього у філософії М.Хайдеггера*”), **Ю.Б. Рак** („*Діалектика співвідношення аполлонійського і діонісійського в некласичній естетиці*”), **Є.В. Скороварова** („*Естетика Е.Кассіра: синтез класичного і некласичного*”), старший викладач Білоруського державного університету Салеєва М.В. (“*Естетика Бенедетто Кроче: від інтуїції до виразності*”).

Кандидат філософських наук, доцент Чернігівського державного педагогічного університету **М.Б. Столяр** у доповіді „*Архетипи столиці та провінції в контексті православної культурології*” продемонструвала протистояння матеріальної розкоші столиці та духовної цінності провінції. В численних “робінзонадах” цей мотив виступає як ідея знаходження людиною справжньої сутності свого буття, при якому географічне положення втрачає важливість, оскільки будь-яке місце може виступати в якості центру світу, коли воно має власний сакрум.

Дискусію щодо визначення духовності в релігійній та світській традиціях і співвідношення віри та знання продовжив виступ старшого викладача Чернігівського технологічного університету **С.В. Киселиці** „*Віротворчість у слов'янській духовній культурі*”, де була дана характеристика світоглядних традицій слов'ян, починаючи від “Слова про

Ігорів похід” та “Слова” Іларіона до філософії Сковороди, Вернадського, Бердяєва та сучасної “київської школи”.

Українській філософсько-релігійній традиції була присвячена також доповідь кандидата філософських наук, доцента Чернігівського державного педагогічного університету **С.Т. Мащенко** „Проблема необхідності і свободи у творі Іоанна Максимовича “Іліотропійон””. У виступі йшлося про давні духовно-інтелектуальні традиції Чернігова і, зокрема, творчість І.Максимовича, який випередив свій час у визначенні співвідношення волі та необхідності та у визнанні існування законів розвитку суспільства.

Значний інтерес викликали доповіді, присвячені проблемам освітньої практики. Кандидат філософських наук, старший науковий співробітник Інституту вищої освіти АПН України **А.І. Корецька** виступила з доповіддю „Освіта в Україні у контексті Болонського процесу”, де була дана позитивна оцінка зрушень у якості та ефективності освіти, які, у свою чергу, ведуть до усунення духовної кризи. У процесі обговорення учасники конференції поділилися власними враженнями щодо запровадження Болонської системи в українських вищих освітніх закладах та дійшли висновків про нагальну необхідність розробки високоякісних програм, забезпечення доступності та адекватності бібліо-, кіно- та фонотек, а також Інтернету.

Тему сучасного стану освіти продовжив аспірант Національного педагогічного університету імені М.Драгоманова **А.О. Кислий** доповіддю „Система духовної освіти в Україні: сучасний стан та тенденції розвитку”.

Етична проблематика була представлена виступом провідного наукового співробітника Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ, доктора філософських наук, професора **В.А. Малахова** на тему „“Лихий погляд” у сучасному світоставленні”. Різні модуси цього феномену досліджувалися, зокрема, у працях Сартра, Бахтіна, Левінаса, які пов’язують “погляд” з наступом на Іншого, та шукають альтернативу агресивній візуальності в акустиці. Проте й сам “погляд” може бути “іншим”. У традиції неоплатонізму зір пов’язується з внутрішнім випрозорюванням, а отже, *дивитися* – може означати *любити*. І навпаки: *нена-видіти* – *не бачити* чогось. Таким чином, альтернативою “лихому погляду” виступає людський погляд як вияв уважності, любові, світла. Жваве обговорення підняло питання феноменології погляду, живопису як мистецького виду філософування, внутрішнього діалогу митця та проблеми двійника тощо.

Етичну проблематику етнокультури і громадянського самовизначення також презентувала старший викладач Чернігівського державного педагогічного університету **О.В. Казновецька** темою „Насильство як неорархаїчна форма соціального самовизначення”, обговорення якої торкнуло такі питання, як розмаїття чинників насильства та пошуки шляхів його подолання.

Таким чином, конференція, яка відбувалася під трьома прапорами східнослов’янських країн і при участі представників різних регіонів “соборної” України, започаткувала нову галузь філософсько-естетично-

культурологічного знання – “філософію етнокультури”. Окрім теоретичного значення, цей багатоаспектний напрям має безпосереднє відношення до вироблення нових культуротворчих стратегій, які мають привести до покращення соціального настрою та формування громадянських позицій в їх етнонаціональних та загальнолюдських вимірах.